

Teljes vértzetben

Úgy pattant ki, mint Pallasz Athéné Zeus fejéből. Ez a hasonlat jutott az eszembe, amikor (már debreceni egyetemistaként) kezembe került Utassy József első összegző kötete, a *Júdás idő*. Mintha teljes fegyvertzetben lépett volna elém, holott csak nem ismertem az előzményeket. Én mindenesetre biztosan nem teljes fegyvertzetben pattantam ki: kétszer kezdtem még az egyetemem is; egy természettudományos vargabetű után kerültem a bölcsészkarra. A nyolcvanas évek első fele furcsa, fojtott, szellemileg pangó korszak volt, magyar szakosként a sok kötelező kúr mellett szinte csak véletlenül lehetett érvényes tudásra szert tenni az élő irodalomról. Az alma mater falai között főként a klaszrikus literatúrát tanulmányoztuk; a kortárs költészet valahol a vizek fölött lebegett. Valahogy nem ért össze a két birodalom: számomra Dzsó mellett Ratkó József *Félkenyér csillag* című kötete bonyította, hogy nincs ez rendben így. No meg Görömbei András tanár úr, aki fáradhatatlanul tartotta délutáni-esti fakultatív népszerűsítő előadásait a határon inneni és túli kortárs magyar írókról, így például a Kilencekről, minek nyomán a huszonéves ifjú fellapozta az *Elérhetetlen föld* karcsú antológiáját, hogy egy új világ nyíljék meg előtte: lám, Utassy nem magányos cédrus, hanem egy gazdag televényből sarjadt ki.

Olykor nem árt egy hasonlat mögé nézni, hogy közelítsünk az igazsághoz. Hogy a csudában patthanhat ki egy istennő a főisten fejéből? Ez még a mitológiában is képtelenség, hiszen a mítosz mögött mindig nagyon is földi, parlagias tapasztalás rejlik. Nos, itt is egy jóslat a ludas. Zeusz, a nőfaló isten, nemcsak temérdek erotikus kalandjáról híresült el, hanem „hivatalosan” kétszer nősült: Héra előtt Métisz volt a hites felesége. Métiszt a bölcsesség istennőjeként tisztelték, a szíve alatt hordott gyermekről pedig a jóslat azt jövendölte, hogy hatalmasabb és okosabb lesz, mint maga Zeusz. Utóbbit tényleg nem a szellem fölénye jellemezte, hiszen ennek hallatán is ösztönlényként viselkedett, s az egyszerű megoldások híveként, dühében élve lenyelte az áldott állapotban lévő Métiszt. Innentől egyfajta János vitéz- vagy Jónás-történet kezdődik: élet egy másik élőlény szervezetében. Métisz nem keseredett el odabenn a méltatlan bekebelezéstől, s tágas helye is lehetett az önmegvalósításhoz, hiszen komplett kovácműhelyt rendezett be, s ebben a „gyomorműhelyben” készített mellvértet és sisakot születendő leányának. A főisten igen rosszul viselte felesége kalapálását: a feje is majdnem széthasadt a fájdalomtól. Csak Héphaisztosz, a sánta kovácsisten kalapácsa segített: hatalmas ütést mért Zeusz fejére, s akkor történt meg a nevezetes aktus, a teljes vértzetben való kipattanás.

Azért ecseteltem ezt ilyen hosszan, mert a mítosz kiválóan megvilágítja az Utassyt is jellemző alkotáslélektani alaphelyzetet. Azt, hogy a teljes vértzetért meg kell szenvedni. (Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni – fogalmazza meg felülmúlhatatlanul a magyar néplélek a művészi önfeláldozás receptjét.) Költőnk odakünn, a napfényben, mindig végtelenül precíznek, pontosnak, véglegesnek mutatkozik. De mit kell ezért elszenvednie a zeuszi fejben és gyomorban, a dalköltés gomolygó, bűzös savakban tocsogó tudatalatti szakaszában! (Emlékezzünk az egyszerű és megismételhetetlen képversre: az ő kereszte – ÍRNI.) S ami a legmegdöbbentőbb: járhattak rá „Júdás idők”, Utassy költészetében ezt a szenvedélyteli lekerekítettséget már a pálya közben is lehetett érezni.

Fölöttébbmód izgatott, hogy a poéta és az ember vajon fedésben van-e egymással. Az első találkozásom jó negyedszázada történt (költői estet szerveztem az egyetemen a Kilenceknek): Dzsó olyan volt, mint egy felkapott színész, fejből mondta a verseit, elvarázsolva a több száz főnyi hallgatócsapatot – afféle Viszockij, Latinovits és Cseh Tamás volt egybegyűrve, persze gitár nélkül. Egy bejáratott rutinnal, kipróbált szereppel találkoztam – az emberrel csak később. Akkor már interjúgattam a Kilencekről szóló szakdolgozatomhoz (első könyvemhez); a zuglói panelben elvágólagos renddel fogadott, de zavarba ejtő volt a helyzet: most akkor kívül vagy belül vagyunk-e Zeuszon? Az oldódás sokkal később történt meg, a ritkás találkozók során, ahogy az életünk meg a betegségei engedé-

lyezték. Mire húsz év után kamerával is visszatértem hozzá kérdezősködni (immár Rédcésre, Péntek Imre társaságában, Dzsó felesége, Zsóka aggódó szeretetével keretezve), több halálos nyavalyából jött ki, marokszám kellett szednie a gyógyszereket. Mégis itt, búcsúzóféltben, az eltökélt mérlegkészítés fázisában simulat végképp össze számomra költő és ember. Amikor már nem kellene latino-vitsi maszkok, s lemeztelenedve is nyilvánvaló a teljes vértázat.

Volt még egy találkozásunk az Uránia moziban, a Bethlen-díj átadásakor, a Kilencek-film vetítése után. Éppen jó passzban látszott lenni, dévaj viccelődésre is kapható volt. Mindenféle terveket is szóttünk, melyeket elsodort a felületes élet. Ami azután következett, csupán epilógus. A számomra más személyes, sorsbéli okokból is tragikus hangulatú rédcisi temetés, az esőverte gyásznép, később meg az emlékfilm aprómunkája, beledolgozva ama utolsó bölcs, rezignált interjút; majd a lélekemelő bemutatók a zalaegerszegi zsinagógában és a tündéri hangulatú szülőfaluban, Bükkszentterzsebeten. Azóta is gyakorta eszembe jut, hányféleképpen tud júdászodni az idő. Olykor helyet ad az áruháznak, olykor bennünket áruhá el – de mindig, minden pillanatban áruháodik rólunk. Aztán ahogy elmúltunk, legfeljebb a mú marad. Előbb érdektelenné válik, majd el is felejtődik, miként múlhattuk időnköt odabenn a kovácsmúhelyben. Csakis a teljes vértázat emlékezik, amint megcsillan a napfényben.

Enteriőr Szabolcs Péter műterméből

